

ӘОЖ 341.1/8

КРИПТОВАЛЮТА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ ТҮРҒЫСЫНАН ТӨЛЕМ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Төлегенова Ұлжан Мұхитқызы
U_tm@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Халықаралық құқық мамандығы ХҚқ-31 тобының студенті.
Ғылыми жетекшісі - Сейдеш Б.Б.

Халықаралық жеке құқықтағы іс жүзінде барлық құқықтық қатынастар ақшалай міндеттемелермен тығыз байланысты. Осы себеп бойынша мәміленің валюталық статуты құқықтық қатынастағы ақша міндеттемелерінің құқықтық мәртебесін айқындайтын мәселелердің жиынтығы болып табылады. Ақша міндеттемелерінің мазмұнын белгілеу кезінде құқықтық қатынастарда екі коллизиялық байламды бөлінеді: төлем валютасының Заңы және борыш валютасының Заңы (*lex monetae*). Отандық заңнамада осы коллизиялық байламдар танылмайды және ақшалай міндеттемелер жария құқық нормаларымен реттеледі деп бірден ескерту жасау керек [1].

Халықаралық жеке құқықта көптеген ұлттық кодификациялауда ақша (валюталық) міндеттемелерін коллизиялық реттеуге арналған арнайы бөлімдер жоқ. Бұл валюталық құқықтық қатынастар дәстүрлі түрде жария құқық саласына енгізілуіне және шетелдік құқықты қолданудың мүмкін еместігін автоматты түрде болжауына байланысты. Қазіргі уақытта шетелдік құқық тәртібіне байланысты жеке тұлғалар арасындағы валюталық қатынастар - халықаралық жеке құқықтың әрекет ету саласы деп танылады. Жеке валюта қатынастарын реттеу кезінде шетелдік валюта заңдарының нормалары қолданылуы мүмкін.

Төлем валютасының Заңы бұрын барлық мемлекеттерде заңды түрде бекітілген және ақшалай міндеттемелерді коллизиялық реттеу мүмкіндігін жоққа шығаратын номинализм қағидасымен тығыз байланысты болды.

Номинализм принципі алғаш рет «Gilbert v. Brett» (1604ж.) ақшалай міндеттеменің мазмұны өзінің сомасы бойынша өзгермейтіндіктен және ол көрсетілген валютаның сатып алу құнының өзгеруіне байланысты болмауынан көрінеді. Іс жүзінде, ағылшын соттары валюталық коллизиялық байламды қолдануды мойындады. Прецедент қалыптастырылды, оған сәйкес белгілі бір мемлекеттің құқықтық қатынастарындағы ақша міндеттемелерін бағындыру осы мемлекеттің заңдарын құқықтық қатынастардың ақшалай мазмұны мәселелеріне қолдануды болжайды. Францияда борыш валютасының Заңы байламы мойындалмаған. Француз соттары АҚШ - тың алтын долларында көрсетілген міндеттемелерге, егер міндеттеменің жалпы статутымен АҚШ құқығы таңдалмаған болса, алтын ескертудің күшін жоюға негіз жоқ шешімдер шығарды.

Бүгінгі күні көптеген елдер төлем валютасының Заңы коллизиялық байламын мойындайды. Мысалы, Халықаралық жеке құқық туралы Швейцария Заңы 147.1-бапта ақша бірлігіне эмиссия мемлекетінің құқығы қолданылатынын бекітеді [2]. Сондай-ақ, Румынияның Азаматтық кодексі (ХЖҚ кітабы) 646-бап: Төлем валютасы оны шығарған мемлекеттің құқығымен анықталады» [3]. Ұлыбританияның ХЖҚ туралы Заңның 1-бабы [4] шетел валютасында көрсетілген міндеттеменің ақшалай қамтылу мәселелері судьяның қалауы негізінде шешіледі деп белгілейді. Сот осы мәселеге тек ағылшын құқығын ғана емес, сондай-ақ міндеттеме валютасы жасалған мемлекеттің құқығын да қолдануға құқылы.

Бірақ криптовалюта коллизия жүйесіне не әкеледі? Нарық қатысушылары криптовалюталарды төлем құралы ретінде белсенді пайдаланады, алайда, қазіргі уақытта барлық виртуалды валюталарға тән құбылмалылықты ескере отырып, төлем сомасы баламалы түрде анықталады. Мысалы, мұндай сипаттағы ескертуді жиі кездестіруге болады: шарт бойынша тауардың бағасы 1000 АҚШ долларын құрайды. Төлем Litecoin (LTC) <http://coincost.net> / сайтында белгіленген баға бойынша төленеді. Криптовалютаның ұлты жоқ болғандықтан, АҚШ құқығына сәйкес құқықтық қатынастағы ақша міндеттемелерінің құқықтық мәртебесі анықталады ма? Бүгінгі күні криптовалюта, соның ішінде ең танымал болып табылатын биткойн, түрлері мен шарттарына қарамастан сатып алу-сату операцияларды жүзеге асыруға келісетін тұлғалар арасындағы тауарлар мен қызметтерге ақы төлеу үшін төлем құралы ретінде пайдаланылады.

Мұндай мәмілелерге қызығушылық бірнеше елдердің криптовалюталарды толыққанды төлем құралы ретінде қарайтындығымен байланысты.

Мәселен, 2017 жылдың сәуірінен бастап Жапонияда криптовалюта төлем құралы мәртебесін алды, бірақ жапон ұлттық иені ресми ұлттық валюта болып қала берді. Сонымен қатар, криптовалютасының құқықтық мәртебесі бойынша әртүрлі елдердің мемлекеттік құрылымдарының пікірлері бөлінеді. Кейбіреулер криптовалюта түрлерін Жапонияда сияқты төлем

құралы ретінде қарастырылуы керек, ал басқалары криптовалюта - нақты мүліктік құқық объектісі деп есептейді [5].

Қазақстан, ҚР Ұлттық Банкінің консервативті және жағымсыз позициясына қарамастан, «Астана» Халықаралық Қаржы Орталығының (АХҚО) актілеріне соңғы өзгерістер аясында криптовалюта есігін ашып, қажетті кәсіби алаңды қалыптастыру процесін бастады. АХҚО аясында криптовалюта айналымы, арнайы сауда алаңдарын (биржаларды) реттеу және жұмыс істеу үшін құқықтық алаң құрылды.

Осылайша, 2018 жылдың шілде айында қаржы қызметтерін реттейтін «Астана» Халықаралық Қаржы Орталығы (АХҚО) актілеріне енгізілген соңғы түзетулерді ескере отырып, криптовалюта айналымның дербес нысаны ретінде бөлінді (Private E-currency немесе Private Electronic Currency / Private E-money). Қаржылық қызметтерді реттеу жөніндегі АХҚО комитетінің («АФСА») глоссарийінде келтірілген ресми анықтамадан кейін криптовалюта жеке криптовалюта ретінде анықталды, ол құнның сандық көрінісі болып табылады, есептік бірлік ретінде сандық нысанда сатылуы және жұмыс істеуі мүмкін, айырбастау немесе жинақтау құралы (оны пайдаланушылар арасындағы шарттар негізінде) және сауда объектісі болуы мүмкін және ұлттық валютаға айырбасталуы мүмкін, бірақ қандай да бір мемлекеттің үкіметі шығарылмайды және кепілдік бермейді, бұл мағынада ол ұлттық валютадан (Fiat Currency) және басқа виртуалды валютадан (E-Currency) ерекшеленеді.

- Криптовалютаны ұлттық валютаға айырбастау;
- Бір жеке криптовалютаны басқа жеке криптовалютаға айырбастау

«Астана» Халықаралық Қаржы Орталығының (АХҚО) төңірегінде қызмет түрлері болып табылады.

Мұндай қызметті АФСА беретін тиісті лицензияның негізінде, яғни авторизациядан кейін ғана АХҚО қатысушылары ғана жүзеге асыра алады.

Көріп отырғанымыздай, Қазақстанда да, басқа елдерде де криптовалютасына қатысты позициялардың бірдей еместігіне қарамастан, «Астана» Халықаралық Қаржы Орталығының (АХҚО) құқықтық база мен криптовалюта айналымы және «Астана» Халықаралық Қаржы Орталығының (АХҚО) юрисдикциясы аясында криптобиржа қызметі үшін кәсіби платформа құру арқылы прогрессивті қадам жасады. Жақын арада «Астана» Халықаралық Қаржы Орталығында (АХҚО) тіркелген криптобиржаларда жасалатын криптовалютамен алғашқы мәмілелерді көреміз [6].

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Международное частное право: учебник для магистров/ И. В. Гетьман-Павлова. 4 изд., перераб. и доп. - М: Издательство Юрайт, 2013. - 959 с. - Серия: Магистр

2. Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А. Л. Маковского; сост. и научн. ред. А. Н. Жильцов, А. И. Муранов. М.: «Статут», 2000. 892 с. С. 628–673.]

3. Закон Румынии № 287 от 17 июля 2009 о Гражданском кодексе Книга VII - Положения о международном частном праве. Вступил в силу 1 октября 2011 согласно Закону № 71/2011. Официальный монитор № 505/15 июля 2011

4. Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act 1995

5. Guidance Note on the Japanese Virtual Currency Legislation and Overview on Registration Requirement thereunder. July 4, 2017

6. Что ожидает криптовалюту в Казахстане?
https://forbes.kz/finances/finance/chto_ojidaet_kriptoalyutu_v_kazahstane/